

УДК 341.322.5

Гусар Ольга Анатоліївна –

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
e-mail: Gusar_oa@ukr.net
ORSID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0005-7360>

Olha A. Husar –

candidate of Law, associate professor,
professor of the Department of Public and International Law, Kyiv National Economic University named
after Vadym Hetman
(54/1 Peremohy Av., Kyiv, 03057, Ukraine)
e-mail: Gusar_oa@ukr.net
ORSID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0005-7360>

Міжнародно-правова оцінка дій РФ щодо порушення Конвенції ООН про геноцид

В статті висвітлюється авторська думка щодо правової аргументації фактів геноциду українського народу та порушення норм Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього, а також наведено думки міжнародних експертів та факти визнання цього злочину іншими країнами. В основу правової аргументації, чому дії РФ є саме геноцидом, покладені докази, що свідчать про геноцидальний характер цих дій. Зазначено, що в діях РФ щодо ведення війни проти українського народу наявні різні форми злочину геноциду: убивство членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення; заходи, розраховані на запобігання дітонародження у середовищі такої групи; насильницька передача дітей із однієї людської групи до іншої.

Ключові слова: геноцид, терор, злочин, агресія, злочини проти людяності, міжнародний кримінальний суд, відповідальність.

В статье освещается авторское мнение относительно правовой аргументации фактов геноцида украинского народа и нарушения норм Конвенции о предупреждении преступления геноцида и наказания за него, а также приведены мнения международных экспертов и факты признания этого преступления другими странами. В основу правовой аргументации, почему действия РФ являются именно геноцидом, положены доказательства, свидетельствующие о геноцидальном характере этих действий. Отмечено, что в действиях РФ по ведению войны против украинского народа имеются различные формы преступления геноцида: убийство членов такой группы; причинение серьезных телесных повреждений или умственного расстройства членам такой группы; создание для группы жизненных условий, рассчитанных на полное или частичное ее физическое уничтожение; меры, рассчитанные на предотвращение деторождения в среде такой группы; насильственная передача детей из одной человеческой группы в другую.

Ключевые слова: геноцид, террор, преступление, агрессия, преступления против человечности, международный уголовный суд, ответственность.

O.A. Husar International Legal Assessment of the Action of the Russian Federation Concerning the Violation of the UN Convention on Genocide

Active combat operations by the military forces of the Russian Federation against Ukraine violate the norms of international law not only regarding the rules of warfare, but also the fundamental right to life of Ukrainian citizens. The occupying armed forces use weapons with a wide range of damage, including types prohibited by international conventions. Mass rocket attacks throughout Ukraine are taking the lives of civil-

ians and children. With particular cruelty, the Russian military abuses military and civilian people, uses dirty tools of warfare in the form of terrorist attacks on objects of both military and civilian infrastructure.

Military actions lead to the fact that children do not have the opportunity to go to kindergarten, study in schools and educational institutions, which negatively affects their life and health, the possibility of their normal physical, mental and mental development. In fact, children's rights to life and safety, guaranteed by the UN Convention on the Rights of the Child, are being violated. At the same time, the norms of the Geneva Convention on the treatment of prisoners of war are violated. The list of criminal acts also includes the shooting of humanitarian corridors, the use of civilians as hostages, the kidnapping and torture of people. The analysis of actions and separate evidence of the commission of international crimes against the Russian Federation since the beginning of a full-scale aggressive war makes it possible to qualify these crimes as the most dangerous, namely as the crime of genocide.

The article highlights the author's opinion on the legal argumentation of the facts of genocide against the Ukrainian people and the violation of the norms of the Convention on the Prevention of the Crime of Genocide and its Punishment, as well as the opinions of international experts and the facts of the recognition of this crime by other countries. The basis of the legal argument as to why Russia's actions are exactly genocide is based on evidence that testifies to the genocidal nature of these actions. It is noted that Russia's actions in waging war against the Ukrainian people include various forms of the crime of genocide: killing members of such a group; causing serious bodily harm or mental disorder to members of such a group; creation of living conditions for the group designed for its complete or partial physical destruction; measures designed to prevent childbirth among such a group; the forcible transfer of children from one human group to another.

It has been proven that the crime of genocide can be directed against the citizens of a certain state, regardless of their race, religion or ethnicity.

Keywords: genocide, terror, crime, aggression, crimes against humanity, international criminal court, responsibility.

Постановка проблеми. Для більшості цивілізованих країн світу резонансною подією за своїм змістом та наслідками стала війна, яку розв'язала РФ проти України. Визначення фактичних дій, що здійснюються країною-агресором в особі її президента, владою, військовими, які підпадають під характеристику як злочинні діяння, дають підстави для звинувачення РФ у геноциді українського народу. З правової точки відповідно до існуючої міжнародної практики на підставі норм національного і міжнародного права злочинці повинні понести законне покарання за свої злочини. До того ж вказаний злочин не має строків давності. Нам залишається спостерігати за розвитком історичних подій, вчасно реагувати на тактику воєнних дій, вносити зміни до національного законодавства, для вибудови стратегії боротьби за свою державність, національну гідність та міжнародний мир і безпеку людства.

Метою статті є дослідження злочинних дій РФ проти Українського народу, що порушують норми міжнародного права в контексті Конвенції ООН про геноцид та формування уявлення у науковій спільноті щодо можливості кваліфікувати окремі діяння як злочин, що надає

підстави для розслідування і визнання цих дій як геноцид.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметом дослідження поняття «геноцид», його історичного походження, правового тлумачення та нормативно-правового забезпечення розслідування його як злочину, цікавилися не лише українські науковці й міжнародні науковці. Серед них: М. Антонович, К. Амбос, М. Бассіуні, М. Баймуратов, М. Буроменський, К. Важна, М. Гнатовський, Ш. Дарсі, Дж. Охлін, Г. Єфіменко, О. Задорожній, С. Кульчицький, Н. Кубальський, М. Мілановіч, В. Мицик, В. Моріс, Д. Радомська, В. Репецький, К. Савчук, Дж. Стюарт, Х. Тамс, В. Шабас.

Наприклад, в науковій статті «Сутність геноциду відповідно до чинного міжнародного права та міжнародної практики», К.А. Важна особливу увагу приділяє визначенню суб'єкта злочину геноциду та способу вчинення геноциду, їх інструменту та механізму, необхідний для вчинення геноциду в сучасних реаліях державної організації життя суспільства [1].

Виклад основного матеріалу. Для означення найжахливіших злочинів, для яких досі не існувало назви, усередині ХХ століття ООН за-

провадило термін «геноцид». Варто зазначити, що міжнародне співтовариство відносно недавно взяло до уваги поширення даного злочину та його наслідків з метою виділення геноциду в окрему групу злочинів. Вперше в юридичній практиці на Нюрнберзькому процесі (1946 р.) був використаний термін «геноцид».

На п'ятій конференції з уніфікації міжнародного кримінального права у 1933 році польський юрист-кримінолог професор Рафаель Лемкін запропонував оголосити дії, спрямовані на знищення чи руйнування расових, етнічних, релігійних та соціальних спільнот варварським злочинном у сфері міжнародного права.

У 1935 році румунський професор В. Пелла в частині розвитку ідеї Рафаеля Лемкіна запропонував створити кодекс, який би відповідав за покарання держав, які вчинили подібні злочини. Але Ліга Націй обмежилася тим, що 1937 року створила Конвенцію про відповідальність за міжнародний тероризм, тим самим залишивши такий злочин як геноцид законодавчо не оформленим.

Генеральна асамблея ООН 9 грудня 1948 року ухвалила Конвенцію про попередження злочину геноциду та покарання за нього (далі - Конвенція). Так, відповідно до ст. II Конвенції, під геноцидом розуміються дії, які здійснюються з наміром знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: убивство членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, що розраховані на повне чи часткове її фізичне знищення; заходи, розраховані на запобігання дітородіння в середовищі такої групи; насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу [2].

Норми про злочин геноциду містяться також у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року, Римському статуті Міжнародного Кримінального суду від 17 липня 1998 року. Так, ст. V Римського Статуту Міжнародного кримінального суду визначає серйозні злочини, що викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства і підпадають під юрисдикцію Суду: 1) злочин геноциду; 2) злочини проти людяності; 3) військові злочини; 4) злочин агресії [3].

Формулювання «геноцид» дещо невизначене, хоч у ньому і присутні чотири категорії жертв: національна група; етнічна група; расова група; релігійна група. Отже, геноцид – це один із найтяжчих міжнародних злочинів, який на відміну від злочинів проти людяності та воєнних злочинів, направлений проти цілої захищеної групи.

Кваліфікуючою ознакою злочину геноциду є намір, як важливий аспект цього складу злочину. Намір має полягати у знищенні групи осіб, які належать до тієї чи іншої конкретної групи, а заборонене діяння має бути скоєно проти особи через її приналежність до конкретної групи та стає послідовним кроком у досягненні спільної мети щодо знищення цієї групи. Приналежність особи до цієї групи, а не його особистість, є вирішальним критерієм визначення безпосередніх жертв злочинів геноциду. Ця група, як така, є кінцевим об'єктом або наміченою жертвою низки злочинної масової поведінки. У випадку сучасних дій Росії це можна частково довести посилаючись на заклики і статті в російських ЗМІ. Наприклад, на сайті Суспільне культура знаходимо матеріал, який вийшов на державному медіа РФ РІА Новості «Етнічні чистки: на державному російському сайті вийшла стаття «Що Росія має зробити з Україною»». Майже одразу він став недоступним для пошуку, але за допомогою інтрнет-архівів його досі можна переглянути [4].

Складність визнання злочину як геноцид полягає саме в доведенні наміру, що це є ініціатива уряду, а не конкретної особи, але в даному прикладі є намір.

Погоджуємося, що геноцид є тим міжнародним злочином, який практично не може мати місце без сприяння або прямої участі владних державних структур та посадових осіб держави. Цей злочин майже завжди чиниться із прямої або непрямої участі держави. Пряма участь держави характеризується тим, що злочинні діяння здійснюються державою в особі її органів, представників, агентів тощо, а непряма її участь – тим, що держава допускає в межах своєї юрисдикції акти геноциду з боку фізичних осіб, які формально не відносяться до складу посадових осіб держави [5].

Так, ще до повномасштабного вторгнення у російському інформаційному просторі створювалося підґрунтя для геноциду Українсь-

кого народу, адже високопосадовці країни-агресора та державні ЗМІ неодноразово заперечували факт існування окремої української ідентичності, маючи на увазі, що ті, хто ідентифікують себе як українці, загрожують Росії, є нацистами. Заперечення існування захищених груп є конкретним індикатором геноциду, відповідно до критеріїв ООН щодо оцінки ризику масових звірств.

Такими висловлюваннями керівництво держави-агресора підготувало своє суспільство до скоєння та схвалення звірств проти Українського народу.

Важливим є і те що, агресором використовується так зване «звинувачення у дзеркалі» - форма підбурювання, коли агресор звинувачує цільову групу в плануванні тих звірств, які насправді сам має намір вчинити, зображуючи таргетовану групу як екзистенційну загрозу, а насильство над нею – самозахистом та необхідністю [6].

Натомість мотивом російської агресії є знищення Українського народу, його самотності та позбавлення його права на самостійний розвиток, під приводом так званої «денацифікації» України. Звернемо увагу на визначальну ознаку для злочину геноциду це його спрямованість проти певної групи (національної, етнічної, релігійної, расової). При цьому як національна, так і етнічна групи за родовою ознакою характеризуються як стійка спільнота людей, що сформувалася історично і характеризується єдністю культури та духовністю, певними звичаями та традиціями, а також особливістю ведення побуту. А характерними ознаками нації є атрибути державності (спільна територія, мова). Тобто національна група може бути ідентифікована і за ознакою громадянства, а злочин геноциду може бути спрямований проти громадян певної держави, незалежно від того до якої раси, та до якої релігії чи етносу вони належать.

Звернем увагу на ще одну ознаку геноциду, це військове гвалтування жінок. Це не просто військовий злочин, а принизливі, ганебні дії, що унеможливають народження наступників за національною приналежністю. Тобто, об'єктом посягання є Українська національна група, яка визнається на національному й міжнародному рівнях, а також Росією в офіційних міждержавних відносинах. Саме тому цю групу

слід вважати захищеною Конвенцією про геноцид.

7 березня 2022 року у Гаазі відбулося засідання Міжнародного кримінального суду ООН за позовом України проти Росії. Згідно з українською позицією російська влада зловживала Конвенцією для вторгнення на українську територію. 16 березня Міжнародний суд ООН оголосив рішення за запитом про запровадження тимчасових заходів у справі "Україна проти Росії" щодо геноциду, в якому визначається, що Росія має негайно призупинити всі військові дії в Україні та зупинити будь-які військові чи нерегулярні збройні формування під її контролем чи впливом [7].

Важливо відмітити, що акти геноциду в діях Російської Федерації проявляються у різноманітних формах, зокрема, в заяві Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні», датованої 14 квітня 2022 року, йде мова про такі його прояви:

- масові звірства Збройних сил Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях України (зокрема, в містах Буча, Ірпінь, Маріуполь, селища міського типу Бородянка, Гостомель та багатьох інших населених пунктах на території України), що виявлялися у численних випадках вбивств, з використанням таких методів: зв'язані руки, катування, страта вистрілом у голову з близької відстані. Також здійснювалися викрадення, жорстоке позбавлення свободи людей, їх катування, звалтування, глумління над тілами вбитих і замучених;

- систематичні випадки умисного вбивства цивільного населення та умисне створення Збройними силами Російської Федерації таких умов життя, які завдають виняткових страждань Українському народу, спрямовані на його повне або часткове знищення та у підсумку призводять до фізичного знищення українського населення в багатьох населених пунктах на території України, зокрема через блокаду населених пунктів, недопущення гуманітарної допомоги та перешкоджання евакуації цивільного населення, захоплення та цілеспрямоване знищення об'єктів інфраструктури, що забезпечує базові потреби людей (зокрема, окупаційна влада перешкоджала підвезення гуманітарної допомоги в окремі населені пункти, перешкоджала евакуації цивільного населення);

- примусове переміщення українських дітей на територію Російської Федерації та передача їх на виховання до чужого середовища з метою знищення їхньої самоідентифікації як українців, вигнання з власних домівок та депортація тисяч цивільних осіб з числа цивільного населення України на територію Російської Федерації;

- фізичне та психологічне насильство щодо населення України, представників українських органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представників громадських організацій та інших місцевих активістів, журналістів, священнослужителів та інших авторитетних в українському суспільстві осіб;

- системні дії Російської Федерації, спрямовані на створення умов, що розраховані на поступове знищення Українського народу через підрив економічного потенціалу та безпеки, які проявляються у знищенні об'єктів господарської інфраструктури (пошкодження зерносховищ, перешкоджання посівній кампанії, блокада морських торговельних шляхів, руйнування електро- та газотранспортної інфраструктури тощо) [8].

Важливо додати, що на сьогодні до таких дій додалися масовані ракетні удари на об'єкти енергетичної інфраструктури, що в холодний період року також спрямовані на поступове знищення Українського народу.

При цьому російське керівництво відкидає звірства, скоєні його солдатами, називаючи такі події «фейками», і продовжує закликати вчиняти нові злочини, а російську громадськість – схвалювати подальші звірства. Пропаганда поширюється через контрольоване медіасередовище і жорстку військову цензуру, впливових політичних, релігійних діячів та представників державних ЗМІ. Тож, в діях Росії як держави спостерігається підбурювання до геноциду, відбувається знищення українців за геноцидною моделлю.

Ще один вид російських терористичних атак спрямований на українську енергетику та критичну інфраструктуру, що спричиняє масові відключення електроенергії по всій країні, і особливо становить загрозу для зимнього періоду. Масові вбивства руйнування і терор – це знищення не лише українських військових, а знищення заводів, промислових підприємств, інфраструктури і багатьох українських міст з кар-

ти світу. Захоплення та «контроль» атомних станцій та хімічних підприємств може призвести до техногенної катастрофи, наслідки якої відчують на собі не тільки народ України, а інші сусідні країни.

Першими дії Росії в Україні визнали як геноцид парламентарі Естонії, Латвії та Канади. Сейм Литви 10 травня 2022 р. одностайно визнав Росію терористичною державою, а сенат Чехії 11 травня 2022 р. ухвалив Постанову про визнання злочинів російської армії в Україні геноцидом Українського народу, Сенат Ірландії 2 червня 2022 р. ухвалив резолюцію, де зазначає, що вторгнення російської федерації є геноцидом українського народу.

Незалежну оцінку дій Росії пропонують і міжнародні експерти, які звинувачують РФ в порушенні кількох статей Конвенції ООН про геноцид. Зокрема, відповідне обґрунтування міститься у доповіді «Незалежний правовий аналіз порушення РФ Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігти» Інституту стратегії та політики New Lines (США) та Центру прав людини Рауля Валленберга (Канада). Доповідь містить обґрунтовані підстави для висновку, що Росія несе відповідальність держави за пряме та публічне підбурювання до скоєння геноциду, а також має намір знищити Український народ, що порушує Статті II та Статті III Конвенції про геноцид. У той же час звітні матеріали демонструють наявність серйозної загрози геноциду, що є тригером для юридичного обов'язку держав-членів Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду [6].

Ст. IV Конвенції встановила, що особи, які здійснюють геноцид або будь-які інші з перелічених у статті III діяння, підлягають покаранню, незалежно від того, чи є вони відповідальними за конституцією правителями, посадовими чи приватними особами.

Висновки. Геноцид - це юридична категорія, яку необхідно юридично правильно використовувати. Це злочин, якій потребує правильної кваліфікації, а для цього повинен бути визначений мотив, умисел, наведені всі докази, визнана вина та міра покарання, а винні особи притягнені до відповідальності. При наявному факті вчинення злочину геноциду, в залежності від суб'єкта вчинення злочину в міжнародному праві визначена міжнародно-правова відповіда-

льність держав та міжнародна кримінальна відповідальність індивідів.

Через складність виконання превентивної функції запобігання геноциду, в світі спостерігається безкарність проявам геноциду, що дає «зелене світло» для деяких світових лідерів вчиняти такі «акції». Геноцид є військовим злочином, хоча не обов'язково розв'язувати війну (Голодомор в радянській Україні в 1933 р.), але характерною особливістю є знищення національної ідентичності, винищення культури, перепис історії в підручниках, знищення національної еліти (політичних та громадських діячів, представників інтелігенції, воїнів, священників, письменників, журналістів).

Таким чином, дії, вчинені збройними силами РФ та її політичним і військовим керівництвом під час воєнних дій на Україні, що розпочалися з повномасштабного вторгнення на територію нашої держави 24 лютого 2022 року, слід

вважати геноцидом Українського народу. Системні дії РФ спрямовані на створення умов, що розраховані на поступове знищення українського народу через підрив економічного потенціалу та безпеки, масові звірства на тимчасово окупованих територіях України; систематичні випадки умисного вбивства цивільного населення та умисне створення таких умов життя, які завдають виняткових страждань Українському народу; примусове переміщення українських дітей на територію РФ та передача їх на виховання до чужого середовища з метою знищення їхньої самоідентифікації як українців, все це є характерними ознаками геноциду і цілком відповідає його міжнародно-правовому визначенню.

Список використаних джерел:

1. Важна К.А. Сутність геноциду відповідно до чинного міжнародного права та міжнародно-правової практики. *Науковий журнал «Підприємництво, господарство і право»*. Міжнародне право. 2017. № 8. С. 193–197.
2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: міжнародний документ від 09.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155.
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: міжнародний документ від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
4. «Етнічні чистки: на державному російському сайті вийшла стаття «Що Росія має зробити з Україною»». Суспільне. Культура: веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/225052-etnicni-cistki-na-derzavnomu-rosijskomu-sajti-vijsla-statta-so-rosia-mae-zrobiti-z-ukrainou/>.
5. Радомська Д. І. Відповідальність за геноцид в міжнародному кримінальному праві. *Актуальні проблеми міжнародного права та порівняльного правознавства*. URL: <https://nau.edu.ua/site/variables/news/2018/5>
6. An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent. Newlines Institute. URL: <https://newlinesinstitute.org/an-independent-legal-analysis-of-the-russian-federations-breaches-of-the-genocide-convention-in-ukraine-and-the-duty-to-prevent/>.
7. Міжнародний суд ООН в Гаазі зобов'язав Росію негайно призупинити воєнні дії в Україні. Суспільне. Новини: веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/218256-miznarodnij-sud-oon-v-gaazi-ogolosue-risenna-u-spravi-ukraina-proti-rosii-nazivo/>.
8. Заява Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні», схвалена постановою Верховної Ради від 14.04.2022 №2188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>.

References:

1. Vazhna K.A. Sutnist henotsydu vidpovidno do chynnoho mizhnarodnoho prava ta mizhnarodno-pravovoi praktyky. *Naukovyi zhurnal "Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo"*. *Mizhnarodne pravo*. 2017. № 8. S. 193–197.
2. Konventsiiia pro zapobihannia zlochynu henotsydu ta pokarannia za noho: mizhnarodnyi dokument vid 09.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155.
3. Rymnyi Statut Mizhnarodnoho Kryminalnoho Sudu: mizhnarodnyi dokument vid 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
4. "Etnichni chystky: na derzhavnomu rosiiskomu saiti vyishla stattia "Shcho Rosiia maie zrobyty z Ukrainoiu"". *Suspilne. Kultura: veb-sait*. URL: <https://suspilne.media/225052-etnicni-cistki-na-derzhavnomu-rosijskomu-sajti-vijsla-stattia-so-rosia-mae-zrobiti-z-ukrainou/>.
5. Radomska D. I. Vidpovidalnist za henotsyd v mizhnarodnomu kryminalnomu pravi. *Aktualni problemy mizhnarodnoho prava ta porivnialnoho pravoznavstva*. URL: <https://nau.edu.ua/site/variables/news/2018/5>
6. An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent. *Newlines Institute*. URL: <https://newlinesinstitute.org/an-independent-legal-analysis-of-the-russian-federations-breaches-of-the-genocide-convention-in-ukraine-and-the-duty-to-prevent/>.
7. Mizhnarodnyi sud OON v Haazi zoboviazav Rosiiu nehaino pryzupynyty voienni dii v Ukraini. *Suspilne. Novyny: veb-sait*. URL: <https://suspilne.media/218256-miznarodnij-sud-oon-v-gaazi-ogolosue-risenna-u-spravi-ukraina-proti-rosii-nazivo/>.
8. Zaiava Verkhovnoi Rady Ukrainy "Pro vchynennia Rosiiskoiu Federatsiieiu henotsydu v Ukraini", skhvalena postanovoio Verkhovnoi Rady vid 14.04.2022 №2188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>.